

N:o 85.

Ank. till Riksd. kansli den 6 maj 1898, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguettt år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till lagutskottets behandling hänvisad motion, n:o 15, anför herr K. G. Karlsson i Göteborg:

»Då jag härmed går att väcka motion, åsyftande sådan ändring i kongl. förordningen den 31 oktober 1873, angående främmande trosbekännare och deras religionsutöfning, att det må lemnas frött för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguettt år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå, så ber jag att först få erinra derom, att liknande motioner redan förut upprepade gånger varit föremål för Riksdagens pröfning. Ända sedan år 1877 har denna fråga stått på dagordningen, och ej mindre än sex gånger har Andra Kammaren uttalat sig till förmån för den åsyftade reformen.

Denna fråga kan ju alltså anses vara så mångsidigt skärskådad, att några nya synpunkter näppeligen kunna framletas. Dock skall jag be att få i korthet till närmare granskning framhålla några af de hufvudsakliga invändningar, som gjorts mot ifrågavarande reform.

En sådan invändning är, att vårt folk genom bifall till en motion sådan som denna skulle löpa fara att beröfvas karakteren af att vara ett kristet folk. Sålunda yttrade en talare vid frågans behandling år 1896 i Första Kammaren bland annat: »Utskottet har sagt, att det kan inträffa,

att flera, som önska utträda ur den svenska kyrkan, icke kunna finna sitt samvete tillfredsstäldt af att sluta sig till något af de bestående, af staten erkända religionssamfund. Men, mine herrar, hvad är detta för ett samvete, är det icke ett vilsefördt, ett irrande samvete? Och för ett sådant skulle man göra eftergifter till den grad, att man skulle uppoffra samhällets karakter af att vara ett kristet samhälle!»

Häremot kan väl med fog invändas, att om man genom ett bifall till denna motion skulle uppoffra samhällets karakter af att vara ett kristet samhälle, så är väl detta ödesdigra offer redan gjort genom medgifvandet för mosaiske trosbekännare att här i landet oinskränkt utöfva sin gudskyrd. Men förhållandet är nog, att svenska staten icke upphör att vara en kristlig stat därför, att inom densamma finnas smärre samfund eller enskilda, som icke äro kristna, och ej heller derigenom, att den från statskyrkan utsläpper personer, som äro mot samma kyrka fiendtligt sinnade. Det torde deremot vara med kristendomens anda fullt öfverensstämmande att taga sig till vara för utöfvande af samvetstväng. — Då den tankegång, som i öfrigt kännetecknar det gjorda citatet, är typisk för många af denna motions motståndare, ber jag få framhålla, hurusom det är just samma tankegång, som i alla tider inspirerat intoleransen. Vår grundlag säger, att »Konungen skall ingens samvete tvinga eller tvinga låta», men då en person af sin öfvertygelse är hindrad att tillhöra något af staten erkänt trossamfund, och då han vill handla i öfverensstämmelse med sin öfvertygelse och dermed hörsamma sitt samvetes maning, då säga kyrkans män, att denna person har ett vilsefördt, ett irrande samvete, hvars röst hon bör med yttre medel förhindras att åtlyda. Är detta icke samvetstväng?

Det mest vägande skäl, motståndarne till denna reform anført för att motivera ett afslag, har varit fruktan för att barnen till sådana föräldrar, som utginge ur statskyrkan utan att sedan förena sig med något annat trossamfund, skulle komma att vara i saknad af religiös uppfostran. Häremot ber jag att få anföra hvad lagutskottets ärade ordförande, herr Hasselrot, i detta afseende yttrade, då han i Första Kammaren vid 1896 års riksdag försvarade utskottets tillstyrkande betänkande. Herr Hasselrot sade nemligen: »Det blir med dessa barn samma förhållande som med de barn, hvilkas föräldrar tillhöra andra samfund. Det finnes nemligen i vår svenska lag bestämmelser derom, att, derest föräldrarne icke skaffa sina barn religiös undervisning, skolrådet i församlingen kan på det allmännas bekostnad föranstalta om att de erhålla sådan.»

Ännu ett skäl för afslag, som olika talare med stor säkerhet sökt göra gällande, är, att motionen icke skulle vara framkommen på grund af

ett verkligt, utan endast på grund af ett inbilladt eller framkonstrueradt behof. Då förslaget senast var underkastadt behandling i Första Kammaren, yttrade sålunda en mycket framstående talare bland annat: »Jag för min del har svårt att tro, att i religionsfrihetens namn, praktiskt sedt, en sådan förändring som den af lagutskottet förordade kräfves»; och vidare: »jag är viss om att dessa motioner basera sig icke på fakta, utan på spekulation.» — En annan talare yttrade vid samma tillfälle: »Om en person omfattar en religion, hvaruti han icke kan finna någon enda liktänkande — ty funne han blott en enda liktänkande, kunde de ju slå sig tillsammans och bilda ett samfund, hvilket då kunde uppgifvas och då vore saken klar — måtte man väl få anse hans religion vara af bra besynnerlig beskaffenhet; och det vore för mycket begärddt, att staten skulle för sådana besynnerligheter etablera en helt ny lagstiftning.»

Dessa båda talares resonnement hvilat i detta afseende dock sjelft icke helt och hållet på fakta, utan — för att citera den ene ärade talarens uttryck — »på spekulation». Till stöd för detta mitt påstående vill jag omnämna ett fall från det samhälle, bland hvars representanter jag har äran att räkna mig. År 1881 sammanslöt sig der ett antal personer för att, såsom det heter i de af sällskapet uppsatta stadgarne, »förbereda en på förnuftstro grundad kyrka och församling.» Denna förening, som vann en ej obetydlig tillslutning af personer bosatta både inom och utom Göteborg, antog 1884 namnet »De förnuftstroendes samfund», och det stora flertalet af dess medlemmar kände det som ett plågsamt band på sin andliga frihet att behöfva qvarstå i statskyrkan samt beklagade sig ofta öfver den skefva och tvetydiga ställning, de härigenom tvingades att intaga. Emellertid kunde ett utträde ur statskyrkan icke ega rum med mindre, än att en af staten erkänd församling bildades; och för att blifva af staten erkänd, måste denna församlings troslära kunna rubriceras som »annan kristen troslära». Derför tillsatte samfundet år 1885 en komité för uppgörandet af förslag till trosbekännelse och församlingsordning — båda sakerna nödvändiga för erhållande af statens erkännande. Sedan efter långvarigt och moget öfvervägande dessa båda handlingar blifvit färdiga, uppdrogs åt 20 personer bland samfundets af öfver ett hundratal bestående medlemmar att begära utträde ur statskyrkan samt att till Kongl. Maj:t ingå med underdånig ansökan att få bilda »Unitariska församlingen de förnuftstroendes samfund». Denna ansökan remitterades till Göteborgs domkapitel för yttrande, och domkapitlet resolverade, att den bifogade trosbekännelsen icke var kristen; och på denna grund afslog Kongl. Maj:t den gjorda ansökan.

Jag vet icke, om dylika fall förekommit på andra orter, men hvad jag här anført torde väl dock till fullo bevisa, att med stöd af kongl. förordningen den 31 oktober 1873 samvetstvång utöfvats.

Mången vän till den evangeliskt-lutherska kyrkan fruktar, att den större frihet, som blefve en följd af ett bifall till denna motion, skulle skada kyrkan. Jag ber att häremot få erinra, att det nog blir ett *relativt* fåtal, som skulle komma att begagna sig af en sådan rättighet till utträde. Vanans magt och de konventionella hänsynen sörja nog redan de för, att antalet utträdessökande blir måttligt. Dessutom synes mig en sådan fruktan baserad på en för kyrkans tjenare mindre hedrande misstro till deras förmåga att med andens och kärlekens magt hålla ihop den kyrka, hvars vård de fått sig anförtrodd. Skulle alltså, mot förmodan, något afsevärdt antal lemna kyrkan på grund af lagens ändring i öfverensstämmelse med denna motion, så blefve detta till en helsosam väckelse så väl för kyrkans förtroendemän som för församlingarna i deras helhet, och resultatet blefve sålunda ett godt, hvaraf kyrkan endast kunde skörda fördel. Jag tror, att man borde erinra sig de ord, som en motionär inom kyrkomötet rörande denna reform yttrade — ord, hvilkas sanning väl ingen vågar jäfva. Han sade nemligen: »när gjorde kristna kyrkan sina största och bästa landvinningar? Jo, på den tid, då allting i detta afseende var grundadt på frivillighet, under den kristna kyrkans första gyllene tid.»

Må man ej säga, att det är endast för kyrkan likgiltiga personer, som tala till förmån för denna reform. Män sådana som Rudin, Grafström och Norrby, hvilka väl ej kunna misstänkas för att vilja skada kyrkan, hafva förfäktat samma tanke.

Äfvenledes ber jag få påminna om hvad nuvarande statsrådet och chefen för civildepartementet, herr E. von Krusenstjerna, yttrade vid debatten om denna fråga år 1896 i Andra Kammaren. Han sade bland annat: »Jag hyser ingen tvekan om en sådan lagförändring som denna. När vår lagstiftning år 1873 frångick den förut följda grundsatsen att för utträde ur statskyrkan fordra upptagande i annat trossamfund och i stället nöjde sig med att fordra en anmälan, att man *ärnade* öfvergå till annat trossamfund, har lagstiftaren redan dermed öfvergifvit grundsatsen, att hvarje medlem af staten skall tillhöra ett visst trossamfund. Då så är, synes den nu föreslagna lagen endast beteckna ett konsekvent fortgående på den redan år 1873 beträdda banan.» — För egen del ber jag få betona, att den nu bestående förordningen utgör en frestelse till oärlighet: man kan ej komma ur statskyrkan genom att rätt fram begära utträde, men väl genom att uppgifva sig vilja ingå i ett samfund, för hvilket man måhända ej ens har så stora sympatier som för den kyrka, man vill lemna.

Då jag med afseende på den åldersgräns, som bör sättas för beviljandet af här åsyftadt utträde ur statskyrkan, hyllar samma åsigt, som framhölls i motionen af år 1896, nemligen, att det steg, hvarom här är fråga, är af den stora vikt och betydelse, att det ej bör kunna tagas vid tidigare ålder än den, då en person anses mogen för sjelfbestänningsrätt i andra stycken, så och på grund af hvad jag i öfrigt haft äran anföra, vågar jag vördsammast hemställa, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af förordningen den 31 oktober 1873, angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, att det må lemnas fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguet år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.»

Förevarande motion utgår från den förutsättningen, att, då staten icke tillåter utträde ur statskyrkan med mindre sökanden uppgifver något främmande kristet religionssamfund, till hvilket han vill öfvergå, staten härigenom skulle göra sig skyldig till utfövan de af samvetstvång. Då ett sådant tvång är oberättigadt, skulle härmed befogenheten af motionärens yrkande vara gifven. Så vidt utskottet kan finna, är emellertid motionärens utgångspunkt och antagna förutsättning felaktig.

Samvetstvång i förevarande hänseende kan enligt utskottets förmenande icke tänkas föreligga, med mindre statskyrkan — utgående från den uppfattningen, att alla hennes medlemmar skulle i allo dela hennes tro och lära — på dem stälde den fordran, att de skulle, vare sig genom bekännelse eller andra i det yttre framträdande handlingar, ådagalägga sin öfverensstämmelse med kyrkan, att de sålunda skulle i ord eller gerning gifva till kända anslutning till kyrkans lära i allo eller i vissa dess delar. Under sådant förhållande skulle qvarhållandet inom kyrkan af olika tänkande onekligen blifva ett samvetstvång. Nu uppställer emellertid statskyrkan ingalunda någon dylik fordran. Statskyrkan måste naturligen alltid inom sig ega, såsom sin kärna, ett de troendes samfund, men kan icke inskränka sig till att omfatta endast dessa, och detta just i följd af sin egenskap att vara statskyrka. Främmande enskilda trossamfund kunna å sina medlemmar ställa sådana kraf, som nyss nämnts. Statskyrkan kan det deremot icke. Medlemskap i statskyrkan tillkommer för den skull med all rätt icke blott dem, som i sin innersta tro med henne öfverensstämmer, utan ock andra. Desse senare äro hennes rätte medlemmar, äfven de,

visserligen icke i den bemärkelsen, att deras uppfattning och tro sammanfalla med hennes, men i den meningen, att de äro föremål för hennes religiösa arbete och omvårdnad. Men att vara ett föremål för en slik kyrkans omvårdnad kan ju icke kallas för samvetstväng, då sagda omvårdnad, såsom redan nämnt, icke innefattar något tvingande vare sig i inre eller yttre bemärkelse. Om någon skulle anse den blotta omständigheten, att han är medlem af statskyrkan utan att hylla dess lära, såsom innebärande ett sådant tvång, så kan, synes det utskottet, en sådan uppfattning icke betecknas annorledes än såsom en missuppfattning. Att för öfrigt talet om samvetstväng i förevarande afseende är obefogadt, derpå häntyder enligt utskottets åsigt äfven den omständigheten, att många samvetsömma personer, som i viktiga punkter afvika från kyrkans lära och ordning och hvilka äro berättigade att vinna utträde ur statskyrkan, ändock kvarstanna inom henne.

Men om nu utskottet icke kan erkänna tillvaron af något samvetstväng, så bör ju å andra sidan erkännas, att den, som vill, men ej får, utträda ur statskyrkan, härigenom är underkastad ett visst band på sin personliga frihet, att hans ställning kan förfalla honom skef, och fråga blir, om ej med hänsyn till sådana förhållanden och jemväl för statskyrkans eget bästa det vore riktigast, att kyrkan lemnade sina medlemmar den frihet, motionären begärt, och sålunda gjorde medlemskapet af statskyrkan till en fullkomligt fri sak, beroende af den enskildes vilja. Så vidt utskottet förstår, skulle dock sådant innebära en så omfattande afvikelse från den princip, hvarpå sjelfva institutionen af en statskyrka hvilar, att man väl kan vara berättigad till en tvekan, huruvida det ej skulle innefatta rent af ett negerande af samma princip. Är statens uppgift såsom statskyrka bestämd af den grundsatsen, att staten skall sörja för sina medlemmars religiösa omvårdnad, så måste väl i denna tanke ligga, att denna omvårdnad skall sträcka sig till *alla* dess medlemmar, och att staten icke kan eftersätta sin pligt och rätt härutinnan mot några af sina medlemmar, utan att garanti föreligger att sådan religionsvård, som kan af staten prövas tillfredsställande, annorledes står dem till buds och kommer dem till del. Från sistberörda synpunkt förklaras, att staten medgifver utträde åt sådana kyrkans medlemmar, som öfvergå till främmande *kristet* religionssamfund, äfvensom att enahanda tillåtelse jemväl lemnas dem, som förmåla sig *ärna* öfvergå till dylikt samfund, äfven om de ej visa, att de i sådant samfund upptagits. I sistnämnda fall kan ju medgifvandets sägas hafva blifvit väl långt utsträckt; men staten har påtagligen i den omständigheten, att de förmåla sig omfatta

en viss *kristen* trosbekännelse, och då några falska uppgifter härutinnan icke behöfva befaras, funnit tillräcklig trygghet för, att de och deras barn icke skola komma att sakna önskvärd religiös vård. Annorlunda är förhållandet med dem, som utan vidare blott förmäla sig vilja utträda ur statskyrkan, kanske under uttryckligt förklarande, att deras hela åskådning är fullständigt hednisk. Tillåtas dessa att utan vidare utgå, då har staten härmed i princip inskränkt och begränsat området för sina pligter såsom statskyrka så långt, att enligt utskottets förmenande det väsentliga af det, som konstituerar en statskyrka, måste anses vara uppgifvet. Man kan ju hysa olika meningar om värdet af statskyrkoinstitutionen. Härpå skall utskottet icke inlåta sig. Men *det* finner sig utskottet böra uttala, att, då nu statskyrkan består, man icke bör begära af henne sådana medgifvanden, som principiellt strida mot de grunder, på hvilka hon hvilar.

Med anledning af det nu anförda föranlåtes utskottet hemställa,

att herr Karlssons förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 maj 1898.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservation

af herrar *Hasselrot, Lindgren, J. Anderson, P. G. Petersson, Nilsson, Ohlsson* och *Ersson*, hvilka ansett, att motionen bort af utskottet tillstyrkas.

Herr *F. Andersson* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
